ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO: 658
A.Ü. SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ YAYINLARI NO: 621
A.Ü. ERNST REUTER İSKÂN VE ŞEHİRCİLİK UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI NO: 24

KIRSAL KALKINMA VE KOOPERATİFÇİLİK

Editörler
Prof. Dr. Ayşegül MENGİ
Doç. Dr. Deniz İŞÇİOĞLU

ANKARA • 2019

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO: 658
A.Ü. SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ YAYINLARI NO: 621
A.Ü. ERNST REUTER İSKÂN VE ŞEHİRCİLİK UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI NO: 24

KIRSAL KALKINMA VE KOOPERATİFÇİLİK

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Ayşegül MENGİ
Doç. Dr. Deniz İŞÇİOĞLU

ANKARA • 2019

ISMN: 978-605-136-401-8

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ
İncitaşı Sokak No: 10 06510 Beşevler / ANKARA
Tel: 0 (312) 213 66 55
Basım Tarihi: 01/11/2019

Prof. Dr. Cevat GERAY'a saygıyla...

ÖNSÖZ

Merkezimizin iki yıldır Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Doğu Akdeniz Üniversitesi İşletme ve Ekonomi Fakültesi ile yaptığı bilimsel işbirliği çerçevesinde hazırlanan bu kitabın konusu "Kırsal Kalkınma ve Kooperatifçilik" olarak belirlenmiştir. Her ne kadar dünyada olduğu gibi, Türkiye'de ve KKTC'de kentlerde yaşayan nüfus giderek artarak kent yönetimleri ön plana çıksa da, kırsal alanlara ilişkin politikalar geliştirilmesi gereği hep kendini hissettirmektedir. Bu nedenle, kırsal alanların sorunlarının, çözüm önerilerinin, yeni yaklaşımların ele alınması ve tartışılması büyük önem taşımaktadır. Kırsal kalkınmanın örgütlenme boyutuna işaret eden ve en önemli araçlarından biri olan kooperatifçilik de üzerinde mutlaka durulması gereken bir başka konudur. 2018 yılının Temmuz ayında kaybettiğimiz Hocamız Prof. Dr. Cevat Geray uzun yıllar kırsal kalkınma ve kooperatifçilik konularında çalışmış, yayınlar yapmış, eğitim çalışmalarına katılmıştır. Bu nedenle Altıncı Kent ve Çevre Çalışmaları çerçevesinde bu kitabı Hocamızın anısına yayınlamak bizi onurlandırmaktadır. Kitaba katkıda bulunan hemen hemen tüm bilim insanlarının Hocamızın öğrencisi olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Sevgili Hocamız Sayın Prof. Dr. Ruşen Keleş'in desteği ve yol göstericiliği ile hazırlanan bu kitaba katkıda bulunan birbirinden değerli yazarlara teşekkür etmeyi borç bilirim. İşbirliği için Doğu Akdeniz Üniversitesi'ne ve kitabın hazırlanmasında büyük emeği geçen Sayın Doç Dr. Deniz İşçioğlu'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Her zaman olduğu gibi, kitabın yayınlanmasında desteğini esirgemeyen Dekanımız Sayın Prof. Dr. Orhan Çelik'e, Merkez Müdür Yardımcılarımız Sayın Dr. Öğretim Üyesi Ozan Zengin'e ve Sayın Dr. Öğretim Üyesi Can Giray Özgül'e minnettarım.

Prof. Dr. Ayşegül MENGİ
Ankara Üniversitesi
Ernst Reuter İskan ve Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

SUNUŞ

Altıncı Kent ve Çevre Çalışmaları Konferansı adı altında yine, Doğu Akdeniz Üniversitesi İşletme ve Ekonomi Fakültesi ile Ankara Üniversitesi Ernst Reuter İskân ve Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin akademik işbirliği bir kez daha gerçekleşmiştir. Ankara Üniversitesi Ernst Reuter İskân ve Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin akademik işbirliği yapıyor olmamızın yanı sıra, bu kitabın yayınlanıyor olması bizim için son derece gurur vericidir.

Kitap, KKTC ve Türkiye'den çok sayıda değerli bilim insanını biraraya getirmiş; kırsal kalkınma ve kooperatifçilikle ilgili sorunlar ve çözüm önerileri tartışılmıştır. Bu konularda Türkiye'de ve uluslararası alanda en önemli bilim insanlarından birisi olan, öğrencisi olma şansını elde ettiğim Hocamız Prof. Dr. Cevat Geray'ı saygıyla anıyoruz.

Değerli Hocamız Sayın Prof. Dr. Ruşen Keleş'in desteğini ve gücünü bir kez daha hissettik; bu nedenle sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Öğrencisi olmaktan her zaman gurur duyduğum, bilimsel doğrulardan şaşmadan kendi ayaklarımız üzerinde durmayı bizlere öğreten, desteğini bizlerden esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Ayşegül Mengi'nin her zaman olduğu gibi kitabın yayınlanmasında çok emeği geçti. Kendisine ne kadar teşekkür etsek azdır.

2012 yılından bugüne kadar toplantılarımıza destek sağlayan, projelerimizin hayata geçmesinde önemli katkıda bulunan, Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Kalkınma ve Ekonomik İşbirliği Ofisi'ne teşekkür etmeyi bir borç biliriz.

Doğu Akdeniz Üniversitesi'ne, Doğu Akdeniz Üniversitesi İşletme ve Ekonomi Fakültesine ve İşletme Bölümü'ne bizlere vermiş olduğu destek için sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz. Bizlere katkı sağlayan Sayın Doç. Dr. Ersun İşçioğlu'na teşekkür ederiz. Ayrıca, her aşamada bizlere katkıda bulunan Araştırma Görevlimiz Sayın Ecem İnce'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Düzenleme Komitesi Adına,
Doç. Dr. Deniz İŞÇİOĞLU
Doğu Akdeniz Üniversitesi İşletme ve Ekonomi Fakültesi

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....i
Ayşegül MENGİ

Sunuş.....iii
Deniz İŞÇİOĞLU

Kırsal Kalkınma ve Kooperatifçilik.....v
Ruşen KELEŞ

I. BÖLÜM
TÜRKİYE'DE VE KKTC'DE KIRSAL ALAN VE KALKINMA

Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Kırsal Kalkınmada Köy Yönetimlerinin Değişen Rolü.....1
Ayşegül MENGİ-Deniz İŞÇİOĞLU

Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Özelinde Kırsal Alanın Ulusal Ölçekte Planlanması.....23
Barış ÖVGÜN-Şifa ÇOLAKOĞLU

Kırsal Alan Yönetiminde Koruma Odaklı Planlama ve Hizmet Sunumunun Temel Bileşenleri Üzerine Bir Tartışma.....45
Savaş Zafer ŞAHİN

Türkiye'de "Çok Mekânlılık Eğilimi" ve Bunun Alternatif Kamu Politikaları Üretilmesi Bakımından Değerlendirilmesi.....57
Ahmet MUTLU

II. BÖLÜM
FARKLI BOYUTLARIYLA KIR VE KIRSAL KALKINMA

Kır-Kent Ayrımının Ortadan Kaldırılması Açısından Kırsal Kalkınma.....85
H. Çağatay KESKİNOK

Türkiye'de Kalkınma Planlarının Kırsal Yerleşme Düzenine Yaklaşımları...97
Hasan Hüseyin DOĞAN

Türkiye'de Kırsal Alanda Yaşayan Çocukların Eğitimi ile İlgili Sorunlar....153
Gökçe KARALEZLİ

Türkiye'de Kırsal Gelişme Projeleri Üzerine 163
Birol ERTAN-Kıvılcım AKKOYUNLU ERTAN

III. BÖLÜM
KÖY KALKINMA MODELLERİ

Eko Köylerde Yaşam ve Yönetim: Findhorn Eko Köyü Örneği 185
Ayşegül MENGİ-Seçil Gül MEYDAN YILDIZ

Yerel Halkın Bakış Açısıyla Sakin Şehir (Cittaslow) Anlayışının
Kırsal Kalkınma Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi:
KKTC/ Mehmetçik Örneği 207
Ecem İNCE

Sürdürülebilir Kentsel Tarım: Kırıkkale Güneşköy Örneği.....219
Meltem YILMAZ

Kırsal Kalkınmanın Toplumcu Gerçekçi Köy Romanındaki Temsili.....237
Mahmut GÜLER-Evin ASLAN

IV. BÖLÜM
KIRSAL ALANA MALİ DESTEK VE HİZMET SUNUMU

Tarımsal Desteğin Kırsal Kalkınma Üzerine Etkisi.....259
Zeynep Damla KARANUH - A. Menaf TURAN

Kırsal Altyapı Destekleme Projesi'nin (KIRDES) Değerlendirilmesi.....275
Can Umut ÇİNER

Erişebilirlik Ekseninde Kırsal Alanda Eğitim Politikaları:
Taşımalı Eğitim "Güneydoğu Anadolu ve Marmara Bölgesi Üzerine
Bir Karşılaştırma" 285
Selma KARATEPE-Bahri Mert DEMİR

İklim Değişikliğine Bağlı Doğal Afetlerin Tarımsal Faaliyetlere
Etkileri, Toplumsal Farkındalık Analizi 299
Zerrin Toprak KARAMAN

V. BÖLÜM
KIR-KENT İLİŞKİSİ

Kırsal Kalkınma Arayışı: Hatay'da Belediye Başkanlarının
"Kırsal Kalkınma Algıları" 329
Eylem BEYAZIT

Yerel Seçim Sürecinde Kırsal Kalkınma Söyleminin Çıkmazı Üzerine 365
Muharrem GÜNEŞ

6360 Sayılı Kanunla Statüsü Köyden Mahalleye Dönüşen Yerlerde
Yaşanan Kırsal Alan Problemleri Üzerine Bir Alan Araştırması:
Çankaya Belediyesi Örneği 393
Nazlı YÜCEL BATMAZ

Tarım Arazilerinin Korunması Politikası ve Düzce Örneği (1999-2018) 419
Zülkif DAĞLI

Türkiye'de Yeni Köy Sosyolojisi Tartışmaları Kapsamında
Kırsal Kalkınma ve Kırsal Değişim Üzerine Bir Değerlendirme 443
Gülşah EREN

VI. BÖLÜM
KIRSAL ALANA YÖNELİK POLİTİKALAR

Türkiye'de Kırsal Kalkınmanın Önemli Bir Boyutu Olarak
Tarımsal Arazi Toplulaştırması: Fırsatlar ve Güçlükler 469
Hacı KURT

Türkiye'de Kırsal Alanların Planlama ve Altyapı Sorunları,
Çözüm Önerileri 483
Canan KARAKAŞ ULUSOY

Kırsal Alan Yönetişiminde Unutulan Boyut: Sulak Alanların
Korunması ve Verimli Kullanımı 495
Hamza ATEŞ

Kırsal Kalkınmada Bir Fırsat Olarak Afet Sonrası Planlama ve Yeniden
Yerleştirme Uygulamaları: Karaköy Köyü Örneği 519
Binali TERCAN

Türkiye'de Planlı Kırsal Kalkınma Çalışmalarına İki Örnek:
Yeşil-Mavi Yol ve Model Orman Projeleri 555
Yusuf ERBAY

VII. BÖLÜM
KOOPERATİFÇİLİK VE SORUNLARI

Kırsal Kalkınma ve Kadın Kooperatiflerinin Önemi: Artvin Kadın
Girişimciler Turizm Geliştirme Kooperatifi 573
Hayriye ŞENGÜN

Türkiye'de Kadın Kooperatifleri: Konya Kimya Hatun Kadın,
Çevre ve İşletme Kooperatifi Örneği 589
Esra Banu SİPAHİ

Sürdürülebilir Yerel Kalkınmada Kooperatifçilik Sorunsalı:
Aydın-Çine Örneği 605
Uğur SADİOĞLU-Ahmet Fethan BAYKOÇ-Muhsin BİNGÖL

Büyükşehir Belediye Yönetimleri İçin Yerel Kalkınma Modeli:
Kooperatifler.....645
Murat TEK-H. İbrahim ÇELEBİ

İnşaata Dayalı Büyüme Ekseninde Türkiye'de Konut Sorunu 669
Mithat Arman KARASU

Kıbrıs'ta Başlangıcından Bugüne Kooperatifçiliğe Kısa Bir Bakış 695
Nazım BERATLI

KKTC'de Kooperatifçiliğin Kalkınmaya Etkisi 705
Şule AKER-Elif GÜZEL

IV. BÖLÜM

KIRSAL ALANA MALİ DESTEK VE HİZMET SUNUMU

TARIMSAL DESTEĞİN KIRSAL KALKINMA ÜZERİNE ETKİSİ

Zeynep Damla KARANUH[1]
A. Menaf TURAN[2]

Giriş

Dünya nüfusunun büyük bir kısmı kentlerde yaşamaktadır. Keyder'in deyimiyle, "*Sadece ekonomisiyle, siyasetiyle, öncelikleriyle, idealleriyle değil, mekânsal ve demografik bileşenleri açısından da kentli bir dünyada yaşanmaktadır"* (Keyder ve Yenal, 2015: 5). Kentlilerin yeni yaşam alanı olarak kavramsallaştırılan bu dünyada, tarım ve tarımsal politikalar bir sorun alanı olarak her seferinde bir biçimde yer bulmaktadır. Bu şartlar ve yaşam koşullarına karşın tarım ve tarımsal politikaların önemini korumasının temel sebebinin ise tarımın, yaşam koşullarından ziyade gıda ihtiyacından temelli bir yaşam kaynağını oluşturmasıdır. Tarım, kırsal kalkınmanın öznesidir. Tarihsel gelişim süreci boyunca uluslararası alanda bir diplomasi aracı olarak kullanılan tarım, çok boyutlu ve çok yönlü bir öneme sahiptir. Bu anlamda tarımsal politikaların, devletin kalkınma stratejileri olarak değerlendirebilmek mümkündür.

Ülkemizde tarım üreticilerine verilen tarımsal destekleri; pazar fiyat desteği, girdi desteği, tazminat desteği, teşvik ödeme desteği, pirim ödeme desteği ve doğrudan gelir desteği biçiminde sıralayabilmek mümkündür. 2007 yılına kadar tarım üreticileri için bir teşvik niteliğine sahip olan doğrudan gelir desteği ekseninde hazırlanan bu çalışmada, tarım sorununa tarımsal politika ekseninde yer verilmiş olup yapılan reformlar çerçevesinde AB ve Ortak Tarım Politikaları ele alınmıştır. Ayrıca, tarihsel gelişim sürecinde ülkemizde tarımsal projeler ve tarım politikaları ile kırsal kalkınma kavramlarına yer verilerek günümüzde tarım üreticilerine verilen tarımsal desteklerin kırsal kalkınma aracı olup olmadığı Van ili örneğiyle sorgulanmıştır.

1 Büyükçekmece Belediyesi, Halkla İlişkiler Müdürlüğü, damlakaranuh@gmail.com
2 Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, menafturan@hotmail.com

1. Tarım Sorunu ve Tarımsal Politika

Tarım, "*bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, kalite ve verimlerinin yükseltilmesi, uygun koşullarda korunması, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanması, ziraat*" (TDK, 15.05.2019) olarak tanımlanan insanlık tarihi kadar eski ve köklü bir sistemdir. 19. yüzyılın sonlarına doğru dönemin siyasi tartışmalarına da yön veren tarımın ve tarım sorununun temel olarak kırsal alanda meydana gelen kapitalist dönüşüm, yani kapitalist üretim süreçlerinin ve ilişkilerinin kıra nüfuz etmesinin siyasi sonuçlarıyla ilişkili olduğu söylenmektedir. Bunun temel sebebi olarak; bugün üretim, istihdam ve yerleşim anlamında tarımın ve kırsal alanın ağırlığının ciddi olarak azalmasına karşın tarım sorunu hâlâ önemini ve değerini korumaya devam etmesi gösterilebilir (Keyder ve Yenal, 2015: 11). Tarımın ağırlığının azalmasına karşın, bir sorun alanı olarak görülmesi ve öneminin korunmasının temelinde, tarımın yaşamsal öneme sahip olması yer almaktadır. Tarımın yaşamsal öneme sahip olmasının yanında ekonomik yönü de bulunmaktadır. Kırsal alanda yaşayan bireyler, geçimlerini çoğunlukla toprağa dayalı üretim olan tarımsal üretim yoluyla gerçekleştirmektedir (Tolunay ve Akyol, 2006: 121). Bu bağlamda tarım sorununun tek boyuta indirgenmesi mümkün görünmemektedir. Keyder bu sorunu; metalaşma, köylünün mülksüzleşmesi ve siyaset olmak üzere 3 unsur altında ele almıştır (Keyder ve Yenal, 2015: 11).

Tarım politikaları ya da tarımsal destekleme politikaları, tarım sektörüne devlet eliyle yapılan müdahale ya da destekleme politikalarını ifade etmektedir (Yapar, 2005: 27). Bir diğer yönüyle tarım sorununun çözümü için ortaya konan tarımsal destekleme politikası; ülkenin gelişmesi, tarımsal nüfusun her koşulda azaltılmasından ziyade, sanayi sektöründeki gelişime paralel biçimde düzenlenmesi olarak da isimlendirilebilir (Kandemir, 2011: 103). Türkiye'de uygulanan tarım politikalarının planlı döneme geçilmesiyle birlikte sistematik hale geldiği görülmüştür (Tan, Ortan ve Everest, 2014: 45). Tarımsal politikalara ihtiyaç duyulmasının özünde, tarımın esnek olmayan yapısı dolayısıyla arz ve talep dengesinin sağlanmasının güç oluşudur (Yapar, 2005: 27).

2. Avrupa Birliği ve Ortak Tarım Politikası

AB'nin Ortak Tarım Politikası (OTP), hem üye hem de aday ülkeler için tarımın, nüfusun besin talebini karşılaması için önem taşımasının yanında AB bütçesinin büyük bir bölümünün bu politika alanına ayrılması nedeniyle büyük önem taşımaktadır (www.ikv.org.tr/, 18.05.2019). Ortak Tarım Politikasının ortaya çıkış süreci, 2. Dünya Savaşı'nın sonrasına denk gelmektedir. 2. Dünya Savaşı'nın sonunda çok boyutlu sorunlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan birini oluşturan gıda sorununun çözümü için ortaya çıkan bu politika ile topluluk

ülkelerinin yeterli gıdaya sahip olması ve gıda güvenliğinin sağlanması hedeflenmektedir (Arslan Olcay, 2016: 99). AB, tarımda korumacı ve müdahaleci politikasına ilk olarak 1968 yılında Mansholt Planıyla birlikte başlamıştır. Bu plan kapsamında ilk adım üretimde arz fazlalığını gidermek adına 5 milyon hektarlık bir arazinin boş bırakılması olarak çalışılmış olmasına karşın bunun geçerli bir çözüm aracı olmayacağına karar verilmesinin ardından belirlenen ürünler içerisinde üretim kotasını aşan tarım üreticilerinden vergi alınmasına karar verilmiştir (Acar ve Bulut, 2009: 8). Delors Planında ise destekleme ödemeleri arz açığı ürünlerde gerçekleştirilip tarım harcamalarının AB bütçesi içerisindeki payının azaltılması için ekim dışı kalan arazilere hektar başına ödeme yapılması yoluna gidilmiştir (Acar ve Bulut, 2009: 8).

Ortak Tarım Politikası (OTP) kapsamında birçok reform gerçekleştirilmiştir (Varol, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e740b84bb48a64d_ek.pdf):

- 1984 yılında FEOGA Garanti harcamalarının %40'ını oluşturan süt ürünlerinde kota uygulamasıyla birlikte arz ve talep dengesinin gerçekleşmesi hedeflenmiştir.
- 1992 yılında Mac Sharry Reformu ile tarımsal üreticiye fiyat desteğinden ziyade mevcut gelir desteğinin sürmesi yönünde doğrudan yardımlar ve kırsal kalkınma destekleri sağlanmıştır.
- 2000 yılında Gündem 21 reformuyla fiyat destekleme yerine doğrudan gelir desteği ile kırsal kalkınmanın sağlanması hedeflenmiştir.

AB üyelik aşamasında olan Türkiye'nin, AB ile ilişkileri tarımsal reform sürecinde de etkili olmuştur. Bu kapsamda 2010 yılı sonrasında AB'nin doğrudan gelir desteği ve kırsal nüfusu azaltma bazlı politikasından, Türkiye de süreç içerisinde yer alması hasebiyle önemli ölçüde etki altında kalmıştır (Acar ve Bulut, 2009: 3). Gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkelerde de tarım sektörü, korumacı politikaların etkin ve aktif bir biçimde uygulandığı sektör durumundadır. Tarım üzerinde DTÖ Tarım Anlaşması vb. ulusal ve uluslararası düzeyde uygulanan politikalar yoluyla değiştirilmesi yönündeki çabalara rağmen AB ve ABD'de korumacı politikalar varlığını sürdürmüştür. Türkiye'de ise korumacı politikalar sürekli hale gelememiş, 2000 yılı istikrar programıyla sektörün mali yükü gerekçelendirilerek tarım destekleri yerine doğrudan gelir desteğine geçiş yapılmıştır (Yapar, 2005: 22-23).

3. Türkiye'de Tarımsal Destekler ve Doğrudan Gelir Desteği

Türkiye'de ekonomi ve istihdam içinde tarımın büyük bir payı olmasına rağmen tarımsal sorunlara yönelik kalıcı ve geçerli politikalar konusunda yetersiz

kalınmıştır (Acar ve Bulut, 2009: 2). Tarımsal desteklerin büyük bir bölümü ürün fiyatlarına yönelik olarak gerçekleştirilmekte ve bu destekler çoğunlukla bitkisel ürünlere yönelik olarak yapılmaktadır (Yapar, 2005: 28).

Türkiye'de yapılan tarımsal destekleri; pazar fiyat desteği, girdi desteği, tazminat desteği, teşvik ödeme desteği, pirim ödeme desteği ve doğrudan gelir desteği biçiminde sıralayabilmek mümkündür. Pazar fiyat desteği uygulamasıyla devlet, piyasa taban oluşumunu sağlayarak fiyatların belli bir düzeyin altına inmesini önlemeye çalışmıştır. Bu destek türünde, devletin desteklenecek ürünleri ve desteklenecek tutarı tarım üreticilerine ekim zamanı değil, hasat zamanında açıklaması sorun alanını oluşturmaktadır (Yapar, 2005: 30). Ürünün hangi fiyattan alınacağına ve alım yapılacak olan kurumun belirlenmesinde etkili olan bu desteğin, tam anlamıyla bir tarımsal teşvik oluşturacak nitelikte bir etkisinin olmadığı söylenebilir (Acar ve Bulut, 2000: 4). Bir diğer tarımsal destek türü olan girdi desteği ise tarımın biyolojik yönü itibariyle tarımsal ürünlerin belli bir olgunluğa erişmesi ve dışsal ekolojik koşullar tarımsal ürünün verimli bir biçimde yetiştirilebilmesi adına verilen gübre, tarımsal ilaç, tohum-fidan desteği vb. olarak tanımlanabilir. Tarım üreticilerine yapılan/yapılacak olan girdi desteğinin tarımsal üretimin sürdürülebilir bir biçimde sağlanmasında önemli katkıları olduğu açıktır (Şengül vd., http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/7bdb0e100275600_ek.pdf). Doğrudan gelir desteğinin 2009 yılında son bulması ile birlikte girdi desteğine ağırlık verilmiş ve tarım üreticilerine yapılan destekler mazot ve gübre desteği olarak yer bulmuştur. Teşvik sistemi, üretimde verimliliği engelleyici rolü itibariyle uygulama alanı bulamazken, pirim ödeme sistemi tarımsal destekler içerisinde büyük bir paya sahip olup arz açığı olan ürünlerde uygulanmıştır (Acar ve Bulut, 2009: 4).

Uygulama kolaylığı ve ödeme miktarının belirginliği dolayısıyla en çok tercih edilen yöntemlerden biri olan doğrudan gelir desteği, kendi içerisinde saf doğrudan gelir desteği ve telafi edici doğrudan gelir desteği olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Acar ve Bulut, 2009: 4-5). Doğrudan gelir desteği çeşitleri, üretimden bağımsız ve üretime belli derecede bağımlı olmak üzere de sınıflandırılabilir. Doğrudan gelir desteğinin, ortaya çıkış amacı ve uygulanma süreci itibariyle çiftçi kayıt sisteminin ortaya konmasına zemin hazırladığı söylenebilir. Yapılan destek tutarının sadece toprağın kaç dönüm olduğu üzerinden belirlenmesi, aynı aileden birden fazla tarım üreticisinin aynı alan için bu destekten yararlanması, tarımla ilgilenmeyen (tarım üreticisi olmayan) kişilerin bu destekten yararlanması gibi olumsuz sonuçları da içerisinde barındırabilmektedir. Doğrudan gelir desteğinin uygulama sebepleri, "üretimin kötü hava koşullarından daha az etkilenmesi, tarım gelirlerinin artırılması, nüfusun besin ihtiyaç ve talebinin karşılanması ve tarım gelirlerini artırarak kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi" olarak sınıflandırılabilir (Olgun, 2005: 22).

14 Mart 2000 tarihli ve 23993 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan karar doğrultusunda (Karar Sayısı: 2000/267), tarımda mevcut destekleme programlarının değiştirilerek belirlenen pilot bölgelerde tarım üreticilerine doğrudan gelir desteğinin sağlanmasına ve çiftçi kayıt sisteminin oluşturulmasına karar verilmiştir. Doğrudan gelir desteğinin uygulama usul ve esaslarına 2002/41 sayılı Doğrudan Gelir Desteği Ödemesi Yapılmasına ve Bu Amaçla Çiftçi Kayıt Sisteminin Oluşturulmasına Yönelik Tebliğ'de yer verilmiştir. Tebliğe göre, doğrudan gelir desteği kapsamında yapılacak olan ödemelerin çiftçi kayıt sistemine kayıt olan tarım üreticilerine (çiftçilere) yapılacağı, bu destek kapsamında yapılacak olan ödemelerin işlenen tarım arazisi dikkate alınarak 500 dekara kadar yapılacağı belirtilmiştir. Doğrudan gelir desteğinden yararlanamayacak tarım üreticilerine de ayrıca yer verilmiş olup, 1 dekarın altında üretim yapan üreticilerin destek kapsamında yer alamayacağına ayrıca yer verilmiştir (www.zmo.org.tr, 25.05.2019). Onuncu Kalkınma Planında (2014-2018), tarımsal destek ödemelerine yer verilmiştir. Buna göre, 2006 yılında 4,8 milyar lira olan toplam destek tutarı, 2013 yılında 9 milyar liraya ulaşmıştır. Doğrudan gelir desteğinin kaldırılmasıyla birlikte destekler, alan ve ürün bazlı ödemeler şeklinde devam etmiştir. Ayrıca bu süre zarfında tarım bilgi sisteminin kurulmasına devam edilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 98).

4. Tarımsal Destek ve Kırsal Kalkınma İlişkisi

Türkiye'de yerleşim, kır ve kent olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır. 1950'li yıllardan bugüne yerleşim alanlarının yaklaşık %70'ini kentlerin oluşturmasına karşın kırsal alanlar, nitelikleri itibariyle doğal ve çevresel yönüyle ön plana çıkmakta ve tarımsal üretimin merkezleri olarak görülmektedir (Yenigül, 2017: 17). Bu bağlamda, köyü kente bağlayan en önemli unsurun yemek olduğu belirtilmektedir. Bunun temel gerekçesi olarak, kentlerde yenilip içilen her şeyin ham maddesinin köylerde üretiliyor olması gösterilebilir (Keyder ve Yenal, 2015: 5). Kentleşmenin hızı ve buna bağlı olarak kentlerde yaşayan nüfusun artışına paralel olarak kırsal nüfusta azalma ve nüfusun yaşlanma eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, 2007-2012 döneminde Türkiye'de nüfus %7,1 artış gösterirken, kırsal nüfus %8,8 azalmıştır. Bu azalma sonucunda, 20,9 milyon kişi kırsal nüfusu oluşturmuş ve kırsal nüfusun toplan nüfus içerisindeki payı, %27,7'ye gerilemiştir. Buna rağmen kırsal alanda iş gücüne katılım, %50,8'den %53,6'ya yükselmiştir. Tarım istihdamındaki artışa rağmen kırsal yoksulluk sorunu devam etmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 134-135). Öte yandan kır ve kent arasındaki organik ilişki, kalkınma sorununa kaynak oluşturmakta ve bir yandan "genel kalkınma", diğer yandan "köy kalkınması" ve bir başka ifadeyle "kırsal kalkınma" sorununu her zaman ön planda olmasının gerekliliğini ortaya koymuştur (Gürlük, 2001: 2).

Kırsal kalkınma temel olarak ekonomik, sosyal ve kültürel yapıları içerisinde barındırmaktadır (Tolunay ve Akyol, 2006: 122). Dolayısıyla kalkınmayı sadece ekonomik parametreler üzerinden ilişkilendirmek güçtür. Ülkemizde Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında ekonomik sorunların panzehri olarak kırsal kalkınma görülmüş ve kırsal kalkınmaya yönelik ilk adım olarak 1924 yılında 442 sayılı Köy Kanunu çıkarılmıştır. Çok partili hayata geçiş sürecinde kırsal kalkınmaya yönelik önemli düzenlemelerden biri olarak Çiftçiyi Topraklandırma Yasası gösterilebilir. Cumhuriyetin kuruluş döneminde kırsal kalkınma bakımından önem taşıyan düzenlemelerden biri de köy enstitüleridir (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2011: 17). Geray' a göre, Çiftçiyi Topraklandırma Yasası, büyük toprak sahiplerinin gücünü kırma amacının yanında toprak mülkiyetini tarımsal üretimi artıracak şeklide yeniden düzenleyerek, boş arazileri tarımsal üretim için kullanılması amacının taşımaktadır. Yani bu yasada temel olarak devlete ait toprakların dağıtımına ilişkin hükümler yer almaktadır (Geray, 1981). Ülkemizde planlı döneme geçişin bir göstergesi niteliğinde olan 1960'lı yıllardan itibaren kalkınma süreci daha sistematik hale gelmiş ve kalkınma projeleri ve politikaları tarımla uğraşan kesime yönelik olmuştur (Gürlük, 2001: 1). 1970'li yıllarda köy kent ve tarım kent, 1980'lerde merkez köy uygulamaları kırsal kalkınma aracı olarak görülmüştür. 2005 ve sonrası dönemde kırsal kalkınmaya yönelik olarak KÖYDES ve BELDES projeleri gösterilebilir (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2011: 17).

5. Van Örneği

Van ili Doğu Anadolu bölgesinde Yukarı Murat-Van Bölümü'nde Van Gölü kapalı havzasında yer almakta ve 13 ilçesi[3] bulunmaktadır (Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 20.06.2019). Çalışma alanı kapsamında Van ilinin seçilmesinin temel gerekçesi, tarihsel gelişim sürecinden günümüze ekonomisinin tarım ve hayvancılığa dayalı olması gösterilebilir. Aynı zamanda Van, koyun varlığında 1. (Türkiye üretiminin %8'i), yonca (yeşil ot) üretiminde 1. (Türkiye üretiminin %14,1'i), korunga (yeşil ot) üretiminde 1. (Türkiye üretiminin %21,7'si), mera varlığında 1. (Türkiye toplam mera varlığının %10'u), iç su avcılığında 1. (yılda yaklaşık 10 bin ton), bal üretiminde 9. (Türkiye üretiminin %2,3'ü), ceviz üretiminde 10. (Türkiye üretiminin %2,8'i) il (Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri, 2019) olması nedeniyle ülkemiz için ayrı bir öneme sahiptir.

3 İpekyolu ve Tuşba merkez ilçesinin 2'ye bölünmesiyle 6360 sayılı yasayla ilçe statüsüne kavuşmuştur.

Tarımsal destek ve kırsal kalkınma ilişkisinin ele alındığı bu çalışmada, çalışma evrenini Van ili oluşturmaktadır. Bu kapsamda, üretime ilişkin tüm güncel veriler ve hibe destekleri (AB fonları ve diğer fonlar) talep edilmiş ve ilgili veriler tablolaştırılmıştır. İlk olarak Van ilinin il ve tarım alanlarına ilişkin verilere tabloda yer verilmiştir. Bu tabloda çalışma alanı içerisinde bulunan tarım alanı, toplam tarım üreticisi (çiftçi) ile ÇKS (Çiftçi Kayıt Sistemi) ye kayıt olan ve olmayan tarım üreticisi verileri ile toplam tarım alanları bilgisi yer almaktadır:

Tablo 1: Van İli İstatistiki Verileri

Van İl Verileri		**Van Tarım Alanları Verileri**	
Nüfus	1.123.784 kişi	İşlenen Tarım Alanı	3.711.801 dekar
Toplam Tarım üreticisi (Çiftçi) Sayısı	33.393 kişi	Tarla Alanı	2.219.269 dekar
		Yonca	1.042.506 dekar (dekar başına 1.997 kg verim)
		Buğday	808.946 dekar (dekar başına 136 kg verim)
		Korunga	278.919 dekar (dekar başına 1.554 kg verim)
		Arpa	68.384 dekar (dekar başına 204 kg verim)
		Diğer	20.514 dekar
ÇKS'ye Kayıtlı Tarım Üreticisi (Çiftçi) Sayısı (2017)	29.893 kişi	Sebze Alanı	22.443 dekar
ÇKS' ye Kayıtlı Olmayan Tarım Üreticisi (Çiftçi) Sayısı	3.500 kişi	Meyve Alanı	57.189 dekar
Kişi Başına Düşen Tarımsal Üretim:	3.166 TL	Kullanılmayan Alan	535.471 dekar
Yüzölçümü	21.334.000 dekar (Göller Dahil)	Nadas	877.274 dekar

Toplam Tarım Alanı	16.922.291 dekar (Yüzölçümün %79,2)	Örtü Altı Alanı	155 dekar
Çayır-Mera Alanı	13.210.490 dekar (Toplam Tarım Alanının %78'i)		
İşlenen Tarım Alanı	3.711.801 dekar (Toplam Tarım Alanının %22' si)		
Orman Alanı	590.000 dekar (Yüzölçümün %2,8' i)		
Tarım Dışı Diğer Alan	3.821.709 dekar (Yüzölçümün %18' i)		
Ekonomik Olarak Sulanabilir Alan	2.010.650 dekar		
Sulanan Alan	1.350.400 dekar (Sulanabilir alana göre %67' si)		

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri (2019).

Tablo 2: Van İli Karşılaştırmalı Tarımsal Makro Verileri

Tarımsal Hasıla			**Tarımsal İhracat**			Tarımsal Krediler (Ziraat Bankası + Tarım Kredi Kooperatifleri)		
2004 yılı: 458 milyon TL	2018 Yılı: 3,5 milyar TL	Toplam Artış Oranı: 7.5 Kat	2002 Yılı: 1 milyon 427 bin dolar	2017 Yılı: 5 milyon 973 bin dolar	Toplam Artış Oranı: 4 Kat	2002 Yılı: 0,64 milyon TL	2016 Yılı: 142,5 milyon TL	Toplam Artış Oranı: 222 Kat

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri (2019).

Tablo 2'de karşılaştırmalı tarımsal makro verilerine bakıldığında; tarımsal hasıla, tarımsal ihracatın önemli ölçüde artış gösterdiği, bu artışın verilen tarımsal kredi miktarlarında olan artış ile doğrudan ilişkili olduğu görülmüştür.

Tablo 3: Van İli Bitkisel Üretim Verileri / Tarla Bitkileri Üretimi

Ürünler	**2016**		**2017**		**2018**	
	Ekilen Alan (da)	Üretim (ton)	Ekilen Alan (da)	Üretim (ton)	Ekilen Alan (da)	Üretim (ton)
Yonca	1.024.838	2.222.010	1.042.506	2.050.522	729.476	1.462.617
Korunga	227.418	430.362	278.919	431.341	271.781	429.671
Buğday	787.314	104.440	808.946	107.879	693.334	107.342
Diğer	90.232	101.095	87.693	120.254	107.159	68.640
Toplam	2.129.802	2.857.907	2.218.064	2.709.996	1.801.750	2.068.270

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri (2019).

Tablo 3'e göre, Van ilinde tarla bitkileri üretiminin 2016, 2017 ve 2018 yıllarına göre dağılımına bakıldığında, yonca, buğday ve diğer kategorisinde olan tarla bitki üretimlerinin azaldığı, korunga üretiminde herhangi bir değişiklik olmadığı anlaşılmıştır.

Tablo 4: Van İli Bitkisel Üretim Verileri / Meyve Üretimi

Ürünler	**2016**		**2017**		**2018**	
	Ekilen Alan (da)	Üretim (ton)	Ekilen Alan (da)	Üretim (ton)	Ekilen Alan (da)	Üretim (ton)
Elma	24.674	10.493	26.485	11.249	25.973	11.377
Ceviz	18.972	5.506	19.860	5.732	20.712	5.392
Kayısı	3.302	2.226	2.864	1.958	2.902	2.063
Diğer	10.345	12.764	10.665	14.010	10.742	8.120
Toplam	57.239	30.989	59.874	32.949	60.329	26.952

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri (2019).

Tablo 4'e göre, Van ilinde meyve üretiminin 2016, 2017 ve 2018 yıllarına göre dağılımına bakıldığında, elma ve ceviz üretiminde artış olduğu tespit edilmiştir. Kayısı ve diğer kategorisindeki meyve üretiminde ise 2018 yılında azalma olduğu görülmüştür.

Tablo 5: Van İli Bitkisel Üretim Verileri/Sebze Üretimi

Ürünler	**2016**		**2017**		**2018**	
	Ekilen Alan (da)	Üretim (ton)	Ekilen Alan (da)	Üretim (ton)	Ekilen Alan (da)	Üretim (ton)
Domates	5.563	15.017	8.090	35.474	7.921	36.471
Salatalık	1.476	4.123	1.710	6.060	1.820	6.392
Lahana	1.445	5.102	1.474	5.292	1.485	5.199
Diğer	9.278	14.653	11.314	19.949	11.390	18.214
Toplam	17.762	38.895	22.588	66.775	22.616	66.276

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri (2019).

Tablo 5 'teki verilere göre Van ilinde sebze üretiminin 2016 yılından itibaren sürekli artış gösterdiği görülmüştür.

Tablo 6: Van İli Hayvan Sayıları

Ürünler	**2016**	**2017**	**2018**
Büyükbaş Sayısı (adet)	162 bin	186 bin	176 bin
Küçükbaş Sayısı (adet)	2,65 milyon	2,74 milyon	2,65 milyon
Kanatlı Sayısı (adet)	427 bin	441 bin	-
Kovan sayısı (adet)	155 bin	140 bin	129 bin

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri (2019).

Tablo 6'daki verilere göre, büyükbaş hayvan sayısı, küçükbaş hayvan sayısı ve kanatlı hayvan sayısında 2017 yılında artış olduğu, kovan sayısında ise yıllara göre azalma olduğu görülmüştür. 2018 yılında ise belirtilen kategorilerin

tümünde azalma olduğu, kanatlı hayvan üretimine ilişkin verinin ise yer almadığı görülmüştür.

Tablo 7: Van İli Hayvansal Üretim Sayıları

Ürünler	**2016**	**2017**	**2018**
Kırmızı Et Üretimi (Ton)	1.223	1.586	1.614
Süt (Ton)	253.000	252.000	303.000
Bal (Ton)	2.400	1.900	1.700

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri (2019).

Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü'nden alınan bilgiye göre, kırmızı et üretimine ilişkin verilerin, mezbahalarda yapılan kayıtlı kesimlere ait veriler olduğu ve kayıtlı olmayan kesimlerle birlikte Van ilinde toplam 10.000 tonun üzerinde kırmızı et üretimi gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Tablo 7'de ise sadece kayıtlı veriler yer almaktadır.

Tablo 8: Van İli Su Ürünleri

Tesis Sayısı	37 adet
İç Su Üretimi (yıllık)	2.600 ton
İç Su Avcılığı (yıllık)	10.000 ton
Destekleme Ödemesi	1,9 milyon TL (son 1 yılda)

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri (2019).

Tablo 8'de Van ilinin yıllık iç su üretimi, yıllık iç su avcılığı ve destekleme ödemesi bilgileri yer almaktadır. 2018 yılında destekleme ödemeleri kapsamında 1. 9 milyon ödeme yapıldığı görülmüştür.

Tablo 9: Van İli Tarımsal Destekleme Ödemeleri

Destekler	2002 (Milyon TL)	2017 (Milyon TL)	2018 (Milyon TL)	2003-2018 Toplamı (Milyon TL)
Alan Bazlı Destekler	38,12	52,28	85,1	807,47
Fark Ödemesi	-	0,48	-	35,03
Hayvancılık	1	52,77	45,6	259,41
Diğer (Genç Çiftçi, Tarımsal Danışmanlık vs.)	0,4	11,7	9,24	138,13
GENEL TOPLAM	39,52	117,23	139,94	1.258

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri (2019).

Tablo 9'da Van ilinin tarımsal destekleme ödemelerine ilişkin veriler yer almaktadır. Alan bazlı destekler: mazot ve gübre, organik tarım, yem bitkileri, hububat ve fark desteklerini; hayvancılık destekleri ise anaç koyun ve keçi, buzağı, arıcılık ve su ürünleri desteklerini kapsamaktadır. 2002 yılından 2018 yılına yapılan desteklemelerde 32 kat artış olduğu görülmüştür.

Kırsal Kalkınma Hibeleri (KKYDP)- ulusal kaynak kapsamında Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından son 12 yıl boyunca verilen toplam destek 23,3 milyon TL, sağlanan istihdam ise 937 kişi olarak yer verilmiştir. Bu kapsamda alınan AB proje fonlarına ilişkin ise (IPARD) 177 adet sözleşme imzalanmış, 91 milyon 850 bin TL toplam yatırım yapılmış, 42 milyon 410 bin TL hibe ödenmiş ve 367 kişi iş olanağına kavuşmuştur. Böylece KKYDRP ve IPARD hibeleri ile toplam 1.304 kişi istihdam edilmiştir (Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri, 2019).

Tablo 10: Van İli Genç Çiftçi Projesi (30 bin TL Destek)

Yıl	Proje Sayısı	Ödenen Hibe Tutarı
2016	216	6,5 milyon TL
2017	241	7,2 milyon TL
2018	251	7,5 milyon TL
Toplam	708	21,2 milyon TL

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri (2019).

Genç Çiftçi Projesi kapsamında belirtilen nitelikleri taşıyan 18-41 yaş arasındaki genç çiftçilere 30 bin TL destek ödemesi yapılmaktadır (www.aksam.com.tr, 20.06.2019). Tablo 10'da Van ilinde Genç Çiftçi Projesi kapsamında 2016, 2017,2018 yılında yapılan proje sayısı ve ödenen hibe tutar bilgilerine yer verilmiştir. Bu bilgiler ışığında, 2016 yılından 2018 yılına kadar proje ve hibe sayısının sürekli artış gösterdiği görülmüştür.

Tablo 11: Van İli Mera Islah Çalışmaları ve Yem Bitkisi Destekleri/ Yem Bitkileri Ekiliş Alanı

Ürünler	2016 (Dekar)	2017 (Dekar)	2018 (Dekar)
Yem Bitkileri Alanı	1.253.711	1.322.649	1.001.257

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri (2019).

Tablo 12: Van İli Mera Islah Çalışmaları ve Yem Bitkisi Destekleri/ Mera Tespit, Tahdit ve Tahsis Alanı

Tespit (Dekar)	Tahdit (Dekar)	Tahsis (Dekar)
11.330.560	3.985.210	3.428.250

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri (2019).

Tablo 11 ve Tablo 12'de Van ilinde mera ıslah çalışmaları kapsamında 2016-2018 yılları arasında yem bitkileri ekim alanları ile mera tespit, tahdit ve tahsis alan bilgilerine yer verilmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan alınan bilgilere göre, 2017 Yılı Mera Islahı ve Amenajman Projeleri kapsamında 8 köyde 175.312 dekar alanda mera ıslahı yapılmış olup, 2.640.454 TL yatırım yapılmıştır. 124.669 dekar alanda mera ıslah çalışmasını tamamlanmış olup son 15 yılda 215.995.232 TL yem bitkileri desteği verilmiştir (Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri, 2019).

Son olarak Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan alınan bilgiler ışığında Milli Tarım Projesi kapsamında Van'ın yeri ve önemini ortaya koyan proje ve ürün bazlı desteklere yer verilmiştir. Havza bazlı tarımsal üretimi destekleme modeli kapsamında ülke genelinde stratejik ve arz açığı olan 21 ürün havza bazında desteklenmekte, Van ilinde ise bu destek içerisinde yer bulan 9 ürüne destek verilmektedir. Bu ürünler; arpa, aspir, ayçiçeği (yağlık), buğday, kuru fasulye, patates, nohut, mercimek olarak sınıflandırılmaktadır. Hayvancılıkta yerli üretimi destekleme modeli kapsamında Van ilinde 59 ahır/ağıl inşaatı

tamamlanarak 124 baş koç dağıtımı yapılmıştır. Böylece toplamda 6.241.815 TL hibe desteğinde bulunulmuştur. Damızlık düve üretim merkezi projesi kapsamında 3.675.000 TL hibe desteği verilmiştir. Arıcılık yatırımları kapsamında ise 62 adet proje başvurusu olup 2019 yılı içerisinde proje kapsamında 308 bin TL hibe desteği ödenecektir (Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri, 2019).

Sonuç

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak ülkemizde de kırsal kalkınma politikaları değişkenlik göstermektedir. Bunun temel nedenleri olarak, kırsal alanlarda artan yoksulluk ve yoksunluk, doğal kaynakların hızla tükenmesi, kır-kent arasında gelişme farkının her geçen gün biraz daha artması gösterilebilir (Bahar Yenigül, 2017: 16). Değişen kırsal politikalar, kırsal kalkınma anlamında verilen tarımsal desteklerin tür ve miktarında da etkili olabilmektedir.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarından günümüzde ülkemizde, tarım ve tarım üreticilerine yönelik kırsal kalkınma politikaları uygulanmıştır. Küreselleşme ve beraberinde gelen süreçle birlikte 2000'li yıllardan itibaren tarım ve tarım üreticilerine yönelik kırsal kalkınma politikaları, tarım üreticilerine yönelik tarımsal teşvik politikalarına evrilmiştir. 2000 yılında pilot bölgelerde uygulanmaya başlayan doğrudan gelir desteğinin kapsam alanı genişletilerek 2007 yılına kadar uygulanmıştır. Ancak bu destek, 2008 yılında kaldırılarak yerine 2003 yılında uygulanmaya başlanan mazot ve 2005 yılında uygulanmaya başlanan gübre desteği ikame destek olarak düşünülmüştür. Doğrudan gelir desteği uygulanırken tarım üreticilerine dekar başına yapılan destek yerini çiftçi kayıt sistemine bırakmış ve üretim alanı yerine üretici destek miktarının belirlenmesinde etkin rol oynamaya başlamıştır.

Tarım ve kırsal kalkınma ilişkisi anlamında tarımın, kırsal kalkınma için olmazsa olmaz nitelikte olduğu söylenebilir. Bu bağlamda tarım olmadan bir kırsal kalkınma mümkün görünmemektedir. Öte yandan bu gerçeğe rağmen ülkemizde, her geçen gün tarımsal üretim anlamında bir düşüş meydana gelmekte ve tarım anlamında dışa bağlılık sorunuyla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu soruna yönelik geçerli ve sürdürülebilir kırsal politikaların ivedi bir biçimde uygulamaya geçirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda ülkemizde tarım üreticilerine verilen tarımsal desteklerin, tarım üretimine teşvik aracı olarak görülmesi önem taşımaktadır. Ayrıca, sürdürülebilir tarımsal politikaların geliştirilmesi, tarımsal verimin artırılması anlamında önem taşıyacağı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında yer alan Van ili Tarım ve Orman Bakanlığı İl Müdürlüğü tarafından yapılan tarım üreticilerine yönelik destek ve fonların neticesinden Van, koyun varlığında 1. (Türkiye Üretiminin %8'i), yonca (yeşil ot) üretiminde 1. (Türkiye üretiminin %14,1'i), korunga (yeşil ot) üretiminde 1. (Türkiye üretiminin %21,7'si), mera varlığında 1. (Türkiye toplam mera varlığının %10'u), iç su avcılığında 1. (yılda yaklaşık 10 bin ton), bal üretiminde 9. (Türkiye üretiminin %2,3'ü), ceviz üretiminde 10. (Türkiye üretiminin %2,8'i) il haline gelmiştir (Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri, 2019).

Kaynakça

Acar, Mustafa ve Erdem Bulut (2009), "Türkiye'de ve Dünya'da Tarımsal Destekleme Politikaların Son Gelişmeler", *S.Ü. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı:17, s. 1-19.

Arslan Olcay, Ceren (2016), "Avrupa 2020 Stratejisi Doğrultusunda Ortak Tarım Politikasının Değişim Trendleri ve Yönelimleri, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 15, No: 2, s. 97-124.

Doğrudan Gelir Desteği Ödemesi Yapılmasına ve Bu Amaçla Çiftçi Kayıt Sisteminin Oluşturulmasına Yönelik Tebliğ, http://www.zmo.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=125 (25.05.2019).

Fotourehchi, Zahra ve Ahmet Şahinöz (2016), "Dtö Doha Müzakereleri ve Tarım Politikalarında Yeni Yönelimler", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 7, s. 2017-2040.

Geray, Cevat (1981), *Kırsal Türkiye'de Toplum Kalkınması ve Kooperatifçilik*, Ankara, Tuna Yayınları.

Geray, Cevat (2018), "Kırsal Kalkınma Yöneltileri, İlçe Yerel Yönetimi ve 'İlçe Köy Birlikleri' Önerisi", *Kent, Yerel Yönetimler ve Toplu Konut Yazıları*, Cilt: II, (Ed.) Hasan Hüseyin Doğan, Ankara, Palme Yayınevi, s. 795-822.

Gürlük, Serkan (2001), "Dünya'da ve Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma", *Uludağ Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 4, (Aralık).

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2011), "Türkiye'de ve AB'de Kırsal Kalkınma: Bir Mevzuat Derlemesi", Raportörler: Sevgi Doğan, Selenge Banu Akşahin, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kandemir, Orhan (2011), "Tarımsal Destekleme Politikalarının Kırsal Kalkınmaya Etkisi", *Ekonomi Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, s. 103-113.

Keyder, Çağlar ve Zafer Yenal (2015), *Bildiğimiz Tarımın Sonu: Küresel İktidar ve Köylülük*, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları.

Kilit, Gökhan, *Sorularla AB Politikaları ve Türkiye: Ortak Tarım Politikası*, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=207&id=220 (18.05.2019).

Köseoğlu, Özer, Duygu Demiroğlu Duyar ve Selin Başcan (2017), "Türkiye'de Kentsel Alanda Kırsal Kalkınma Sorunu Üzerine Nitel Bir Araştırma", *Belediyelerin Geleceği ve Yeni Yaklaşımlar*, Cilt: 3, (Ed.) Mahmut Güler ve A. Menaf Turan, İstanbul, Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, s. 282-293.

Olgun, F. Akın (2005), "AB'de Ortak Tarım Politikasının Geçmişi, Reformlar, Mevcut Durum, Geleceği ve Türkiye'nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi", *Türk Tarım Politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu*, (Ed.) Erdoğan Oktay, Renan Tunalıoğlu, Ankara, Ege

Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, s. 17-25, http://www.aeri.org.tr/PDF/134-PROTPUyum.pdf

Resmi Gazete, http://www.resmigazete.gov.tr/, Tarih: 14.03.2000, Sayı: 23993, Karar No: 2000/267.

Şengül, Haydar; Erdoğan Güneş ve Metin Artukoğlu, "Tarımsal Girdi Kullanımı ve Politikaları", http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/7bdb0e100275600_ek.pdf (28.02.2019).

Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri (2019).

Tarım ve Orman Bakanlığı Van İl Müdürlüğü Verileri (2017).

Tan, Sibel, Ümit Ortan, ve Bengü Everest (2014), "Uygulamada Olan Tarım Politikaları Kapsamında Çanakkale'nin Mevcut Durumunun İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma", *Çomü Ziraat Fakültesi Dergisi (Comü Journal of Agriculture Faculty)*, 2 (1), s. 45-54.

T.C Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018). http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Onuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2014-2018.pdf, 2013, Ankara.

TDK,http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ce39d0ae71864.44396379 (15.05.2019).

Tesbi, Mehmet Ali, "Çiftçilere Ödenen Doğrudan Gelir Desteği" https://www.tarim.gen.tr/tesbi/101.htm (28.02.2019).

Tolunay, Ahmet ve Ayhan Akyol (2006), "Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar", *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri: A, Sayı: 2, s. 116-127.

Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, http://www.vankulturturizm.gov.tr/ (20.06.2019).

Varol, Sinan, "Dünden Bugüne Ortak Tarım Politikası ve AB Tarımının Yönetim Yapısı", http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e740b84bb48a64d_ek.pdf (28.02.2019).

Yapar, Sinem (2005), "Türkiye'de Tarımsal Ekonomi ve 'Desteklememe' Politikasının Bir Aracı Olarak Doğrudan Gelir Desteği Sistemi", *Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, s. 21-37.

Yenigül, Sevinç Bahar (2017), "Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikaları Üzerine Etkisi", *Planlama* 27 (1), s. 16-25.

https://www.aksam.com.tr/ekonomi/30-bin-tl-genc-ciftciye-hibe-destegi-genc-ciftci-hibe-basvuru-sayfasi-basvuru-sartlari-nedir/haber-803075, Haber Tarihi: 16.12.2018, (20.06.2019).

http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=147&tipi= (01.03.2019).